

PREISTORIA ÎN PREOCUPĂRILE LUI VASILE PÂRVAN

M. IRIMIA

Într-o viață scurtă, de numai 45 de ani, Vasile Pârvan a desfășurat o activitate cu adevărat uimitoare, atît ca volum, cît și prin calitate, situîndu-se sub raportul metodei, erudiției și tenacității nu numai printre personalitățile de frunte ale culturii românești, ci și „egalul oricui în străinătatea cea mai cultă“ — după cum îl aprecia Nicolae Iorga¹. Deși preocupările sale au atins domenii dintre cele mai diferite — filozofia, literatura, arta, istoria religiilor, științele economice — în toate spiritul său pătrunzător, original și expresiv realizînd contribuții de referință pentru cercetătorii de astăzi — putem considera fără să greșim, că el a fost înainte de toate unul dintre cei mai de seamă arheologi și istorici.

Marele om de știință, de la a cărui naștere se împlinesc 100 de ani, este cunoscut mai ales prin contribuțiile sale monumentale asupra arheologiei sau istoriei geto-dacice și greco-romane. Primele sale lucrări de istorie, începînd chiar cu „Cîteva cuvinte cu privire la originea provinciei Dacia Traiană“ și „Salsovia“ — ambele publicate în 1906, ori cu teza de doctorat din 1909 — „Die Nationalität der Kaufleute im römischen Kaiserreiche“, continuînd cu „Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman“, „Cetatea Tropaeum“, „Cetatea Ulmetum (I—III)“, „Descoperiri nouă în Scythia Minor“, „Zidul cetății Tomi“ ori cu multe altele, între care nu putem omite, desigur, volumele cuprinzînd rezultatele cercetărilor întreprinse la Histria (respectiv „Histria IV“ și „Histria VII“), ca și „Începuturile vieții romane la gurile Dunării“ poartă amprenta preocupărilor sale clasice.

Dar Vasile Pârvan a avut, în aceeași măsură, și meritul de a fi acordat de timpuriu „preistoriei“ locul ce i se cuvenea printre disciplinele arheologice. Nefiînd, totuși, specialist și în acest domeniu, de la început el a încurajat mai ales eforturile făcute de colaboratorul

¹ N. Iorga, *Oameni cari au fost*, II, București, 1967, p. 234—235.

său, Ioan Andrieşescu, în cercetarea celor mai vechi perioade ale istoriei patriei. Astfel, în „Raportul general al direcţiei Muzeului naţional de antichităţi pe anul 1915“, el înregistrează şi rezultatele importante obţinute în cercetarea şi valorificarea prin muzeul amintit a descoperirilor aparţinând comunei primitive. Este atras tot mai mult de rezultatele colaboratorului său de la muzeu, I. Andrieşescu². Se convinge de necesitatea studierii preistoriei pentru cunoaşterea evoluţiei ulterioare a civilizaţiei poporului român. V. Pârvan se străduieşte şi obţine la Universitatea din Bucureşti un post de preistorie, pentru I. Andrieşescu, care devine docent, apoi conferenţiar. Pârvan însuşi asistă un an întreg la cursurile de preistorie ale ajutorului său de la muzeu, alături de elevii săi³.

În „Probleme de arheologie în România“, vast plan de lucru privitor la întreg teritoriul românesc, publicat în revista *Transilvania*, Sibiu, 52 (1922), marele istoric insistă asupra necesităţii cunoaşterii prin cercetări arheologice specifice a tuturor epocilor — de la paleolitic până la formarea statelor feudale. Propune, de asemenea, crearea unui *Institut de arheologie* şi a unei reţele vaste de muzee, schiţând totodată şi problematica viitoarelor cercetări în toate regiunile ţării.

Unele dintre lucrările sale publicate în aceşti ani, cum ar fi „Consideraţii asupra unor nume de riuri scitice“, „La pénétration hellénique et hellénistique dans la vallée du Danube“ (1923), „Considérations sur les sépultures celtiques de Gruia“ (*Dacia*, 1, 1924, p. 35—50), „L'âge du dépôt de bronzes de Suseni“ (*Dacia*, 1, 1924, p. 359—362), lasă să se întrevadă preocupările tot mai numeroase ale savantului pentru unele perioade ceva mai vechi ale istoriei patriei; totodată atenţia sa era atrasă tot mai mult de civilizaţia geto-dacilor şi de raporturile ei reciproce cu culturile popoarelor învecinate. În „Note complémentaire“ (Bucureşti, 1925, extras, p. 28—32) la un studiu al lui Ioan Andrieşescu asupra tezaurului de vase şi alte obiecte de aur de la Vilci-Trîn (R. P. Bulgaria)⁴, Vasile Pârvan preciza că stilul şi valoarea lui reprezintă o „splendidă mărturie a civilizaţiei carpato-dunărene din ultimul sfert al mileniului II î.e.n.“.

O importantă lucrare „La statue-menhir de Hamangia“, apărută în anuarul „*Dacia*“, 2, 1925, p. 422—429, valorifica o descoperire de pe teritoriul localităţii Baia (Hamangia), judeţul Tulcea. Cu ocazia lucrărilor efectuate pentru un rambleu de cale ferată a fost secţionat un tumul de mari dimensiuni, descoperindu-se numeroase fragmente de vase, resturi umane, mobilier funerar şi o mare statue-menhir. Statuia, care a reţinut în mod deosebit atenţia marelui învăţat, a fost analizată prin raportare directă la alte monumente similare, cunoscute până la acea dată. Piesa, cu înălţimea de 1,95 m şi lăţimea de 0,95 m, expusă în prezent în noul muzeu al cetăţii Histria, înfăţişează un personaj

² R. Vulpe, Studii — Revistă de istoric, 10, 1957, p. 27.

³ I. Andrieşescu, *Vasile Pârvan*, Bucureşti, 1927, p. 13.

⁴ I. Andrieşescu, *Consideraţii asupra tezaurului de la Vilci-Trîn lângă Plevna*, Anal. Acad., Mem. secţ. ist., s. III, t. 5 (1925), p. 1—33.

feminin; este lucrată într-o tehnică primitivă, dar conținând multe detalii realiste. La gîtul personajului era reprezentat un colier; nasul și ochii erau puțin reliefați. Sînt prezentate brațele care pornesc din umăr și se odihnesc pe abdomen, centura, tălpile picioarelor etc. Schematic, pe spate, sînt reprezentate coloana vertebrală și patru topoare „de luptă”. Statuia menhir cercetată de V. Pârvan este un monument funerar care înfățișează un personaj aflat în legătură cu credințele larg răspindite în epoca bronzului pe un vast spațiu, din Siberia pînă în bazinul mediteranean și la Atlantic. Descoperirea a fost atribuită în ansamblul ei epocii bronzului sau cel mai devreme eneoliticului tîrziu.

Cercetări arheologice în movila amintită au putut fi întreprinse mai amănunțit abia în anul 1952. Cu acel prilej s-a precizat că fragmentele de vase publicate de Vasile Pârvan și atribuite inițial tot orizontului cultural marcat de statuia menhir, provin de fapt dintr-o așezare neolitică anterioară. Se identifica astfel o nouă cultură, pentru care, recunoscîndu-se și prioritatea cercetărilor inițiate de Vasile Pârvan, avea să fie adoptată denumirea de *cultura Hamangia*. Această cultură s-a definit ulterior ca cea mai veche cultură neolitică din Dobrogea⁵ și creatoare a unor remarcabile reprezentări plastice, printre care și cea a cunoscutului „Gînditor” de la Cernavodă.

Astăzi se poate aprecia că statuia-menhir publicată de Vasile Pârvan, cu cele mai apropiate analogii în spațiul nord-pontic se datează la mijlocul mileniului II î.e.n., în plină epocă a bronzului⁶. Totodată, cultura Hamangia, cunoscută nu numai specialiștilor, ci și multor iubitori ai arheologiei preistorice, își are punctul de plecare tot în materialele ceramice prezentate de Vasile Pârvan în articolul amintit, chiar dacă el le atribuia la acea vreme, în mod greșit, epocii bronzului.

Dacă am insistat mai mult asupra acestui studiu, trebuie să precizăm că preocupările lui Vasile Pârvan asupra perioadei finale a bronzului și primei epoci a fierului (Hallstatt), numite la acea vreme „protoistorie”, au fost aproape constante. Astfel, în 1926, publica în revista „Orpheus” articolul „Dacii la Troia”, în care făcea importante referiri la relațiile dintre civilizațiile din Transilvania cu Troia și Mykene. Discuțînd celebrele descoperiri de la Troia, V. Pârvan avansa ipoteza implicării directe a populațiilor tracice din spațiul carpatobalcanic la importantele mișcări egeene cărora li se integra și războiul troian. Descoperirea relativ recentă, cu numai două decenii în urmă, a culturii Babadag⁷ pe teritoriul Dobrogei, apoi a aspectelor culturale Cozia⁸ în Moldova centrală și Pșeničevo⁹ în zona Balcani-Marița, caracterizate mai ales prin ceramică neagră, lustruită, ornamentată cu

⁵ D. Berciu, *Cultura Hamangia*, I, București, 1966; VI. Dumitrescu, Peuce, 2, 1971, p. 3—9.

⁶ S. Morintz, *Pontica*, 5, 1972, p. 57.

⁷ S. Morintz, *Dacia*, NS, 8, 1964, p. 101 și urm.

⁸ A. László, *Arh. Mold.*, 7, 1972, p. 207—222.

⁹ M. Čičikova, *Thracia*, 1, 1972, p. 79—100.

motive imprimare, a permis definirea unui complex cultural carpato-dunăreano-balcanic. Ceramica ce îl caracterizează, îndeosebi anumite elemente de tip Babadag I, găsite în stratul corespunzător, după cei mai mulți autori Troiei „homerice“, (numerotat stratul VII b 2)¹⁰, confirmă intuiția mai veche a lui Vasile Pârvan. Materialul ceramic tracic de factură hallstattiană din stratul Troiei „homerice“ dovedea nu numai o anumită participare a tracilor la marile evenimente transmise mai apoi umanității prin cunoscutele poeme homerice, ci oferea în același timp arheologilor și elemente pentru încadrarea cronologică mult mai precisă a culturii Babadag.

În monumentala sa operă „*Getica. O protoistorie a Daciei*“, apărută în anul 1926, Vasile Pârvan va rezerva mai multe capitole Hallstatt-ului tracic¹¹. După ce semnala studiile anterioare datorate lui Grigore Tocilescu sau altor arheologi, V. Pârvan aprecia în mod deosebit lucrarea lui Ion Andrieșescu, *Contribuții la Dacia înainte de romani*, în care autorul trata „amănunțit și conștiincios chestiunea neoliticului în România“. Într-o notă amplă (*Getica*, p. 340) el insistă asupra necesității cercetării viitoare a neoliticului, ale cărui așezări din spațiul carpato-dunărean apăreau încă de pe atunci ca deosebit de bogate din punct de vedere arheologic.

După ce face scurte referiri la deplasările de populații indoeuropene de la începutul epocii bronzului, marele istoric consacră un amplu capitol cimerienilor și sciților. Un altul este dedicat istoriei geților din Carpați „de la Spargopeithes la Decebalus“. Mai multe capitole tratează detaliat civilizația traco-getică și geto-dacică de tip Hallstatt și Latène, cu relevarea amănunțită a celor mai semnificative descoperiri arheologice. În mai multe rânduri, sesizând insuficiența cercetărilor, Vasile Pârvan nu pregetă totuși să facă ample referiri și la perioadele mai vechi. Marele savant observa just că în vremea sa datările pentru unele epoci mai vechi, cum ar fi neoliticul ori chalcoliticul au fost realizate prea mult prin racordare la cronologia Europei centrale ori la culturile egeice, fără a se ține seama îndeajuns de materialul local, „în special cel foarte modest, dar foarte autentic, ceramica“ (*Getica*, p. 120). Referindu-se la civilizația geto-dacică, el analizează, desigur, și influențele pe care aceasta le-a primit — respectiv scito-iraniană, grecească ori celtică — nu înainte însă de a releva rădăcinile mai vechi, autohtone ale culturii lor și care au dus la „tipuri de forme și ornamente proprii regiunii noastre“. Referindu-se de asemenea la geții secolului VI î.e.n., perioadă în care aceștia erau menționați deja în izvoarele antice, Vasile Pârvan preciza că ei se aflau „într-o stare de cultură diferită nu calitativ, ci formal de cea greacă“ — cea mai avansată a epocii respective.

¹⁰ Carl W. Blegen, *Troy and the Trojans*, p. 67.

¹¹ Analize recente, mai amănunțite, a „Geticelor“, în lumina noilor descoperiri și interpretări ale istoriografiei actuale, de la indoeuropeni la geto-dacii din a doua epocă a fierului, au fost realizate de S. Morintz în *SCIVA*, 33, 1982, 3, p. 269—301 și Mircea Babeș în *SCIVA*, 33, 1982, 4, p. 359—364.

Acordînd importanța cuvenită preistoriei, Vasile Pârvan a îndrumat cercetările unora dintre elevii săi tocmai spre epocile mai vechi ale istoriei noastre, susținînd efectuarea săpăturilor arheologice în așezările neolitice de la Gumelnița, Boian, Sultana, Căscioarele etc. După ce la început încurajase numai activitatea de studiere a preistoriei, începînd din anul 1922 V. Pârvan participă direct la unele cercetări¹². Se organizează cercetări de suprafață în Cîmpia Munteniei, identificîndu-se numeroase așezări neolitice, din epoca bronzului ori getice, a căror investigare va începe parțial chiar în timpul vieții sale, iar a altora, mai tîrziu.

Sub impulsul său s-a format în următoarele decenii o adevărată școală românească de arheologie preistorică, ai cărei reprezentanți au consolidat prestigiul cercetării istorice românești.

Pe drept cuvînt, putem aprecia astăzi, că și arheologia preistorică, ca întreaga cercetare arheologică românească, îi datorează lui Vasile Pârvan nu numai contribuțiile directe, ci și acel impuls care-i va marca întreaga sa evoluție ulterioară, cu rezultate atît de apreciate pe plan european și universal.

---

¹² R. Vulpe, *loc. cit.*